

Toksilised suhted ja mürgised seened

François Ozon: „Mulle meeldib mõte, et sügisel ei ole elu veel läbi. Seetõttu on ka seened sümbolina olulised. Sügisel kasvavad seened, mis võivad olla väga ohtlikud, aga ka väga maitsvad.“

TRISTAN PRIIMÄGI

Prantsuse üks stabiilsemalt viljakamaid filmirežissööre François Ozon on lavastanud 28 viimase aasta jooksul 24 täispikka mängufilmi ja veel ka paarkümmend lühifilmi. Lausa imetlusväärne, kuidas ta tõelise kameeleonina kogu aeg värvi vahetab ja žanre endalt maha ajab nagu ussinaha, et selle alt kooruks välja midagi täiesti teistsugust. Sealjuures ei mineta ta kunagi isikupärast ozonlikkust, mis kumab ühtviisi läbi tema õudusfilmidest, draamadest ja komöödiatest. Seni viimases, mullu sügisel San Sebastiáni filmifestivalil esilinastunud filmis „Kui saabub sügis“¹, on ta ühendanud mängleva kergusega tragöödia- ja komöödiaelementid ühte pealtnäha kerglasevõitu mõrvaloosse. Pensionil Michelle serveerib külla tulnud võõrandunud tütrele Valériele toidus mürgiseeni – pole selge, kas kogemata või meelega –, aga jantliku loo taga on märgata märksa sügavamalt mõtisklust surmast ja surelikkusest. Kas *monsieur* Ozon on hakanud oma vanust tunnetama või on surmast morbiidsete looelementide poolest tuntud Ozonile saanud pikaajalise suhtluse järel lihtsalt hea tuttav? Härra oli õnneks heas tujus ja nõus festivali pingelise pressipäeva lõpus veel kord rääkima mulle nii uuest filmist kui ka sellest, mismoodi sai lapsepõlve tõsielusündmustest uskumatuna tunduva mõrvamüsteeriumi ajend.

Kui palju on teie viimase filmi lugu mõjutatud teie elust – ja kuidas?

Käsikirja loo taga on üks lapsepõlvemälestus. Mul oli vanatädi, keda ma armastasin. Ta pidi korraldama sugulastele suure õhtusöögi ning käis selle tarbeks enne seeni korjamas. Pärast õhtusööki jäi kogu perekond haigeks. Mõned viidi seente pärast lausa haiglasse. Kõigil oli midagi viga, välja arvatud vanatädi endal, sest tema seeni ei söönud. Nii et lapsena meeldis mulle mu vanatädi väga, kuna ta oli üritanud kogu perekonda ära tappa. See oli muidugi õnnetusjuhtum. Ja seente pärast pole keegi mu suguvõsas surnud.

Kas te ise jäite ka haigeks?

Ei, mind seal polnud, mu vanemad rääkisid sellest mulle, ja perversse lapsena meeldis see mulle väga. Kui mul tuli mõte teha film kahest vanemast naisest maal, tuli mulle seenelugu meelde ja leidsin, et ehk on päris hea sellega käsikirja alustada.

Kas „Kui saabub sügis“ muutis võtete ajal või pärast seda teie suhtumist surma?

Teate, see muutub ju kogu aeg. Aastate möödudes ei jää inimene samaks. Selles filmis oli mulle oluline näidata, et vahel on lihtsam suhelda vaimu kui päris inimesega. Eriti ema ja tütre läbi saamist silmas pidades, kui nad pole omavahel võimelised üldse suhtlema. Nende suhe on tõeliselt toksiline. Ja ma tahtsin näidata leppimist vaimuga pärast surma. Vahel see lähebki nii: inimesega lepitakse ära alles pärast tema lahkumist.

Vaimudega seoses on sobiv jätkata üleloomulikuga. Olete ühes intervjuus öelnud, et kui teil on stsenaariumiga raskusi, siis võtate appi ühe näod. Kuidas see toimib?

Kui stseeniga on mingi mure, siis tasub selle murega magama minna ja tihti on üles ärgates olemas ka lahendus.

Kas panete filmi tooni paika enne võtteid või võtete ajal? „Kui saabub sügis“ võinuks vabalt olla ka näiteks märksa koomilisem.

Tahtsin jääda üsna realistlikuks ja järgida selle naise, peategelase Michelle'i rütmi. Mõlemad, tema ja ta sõbranna Marie-Claude, on pensionil ja elavad väga lihtsat elu. Nii et ma seadsin end tema järgi, olin temaga koos. Aga toon ... teate, ma ei esita endale kunagi sellist laadi küsimusi. Tavaliselt küsib seda produtsent (*naerab*), aga mul pole vastust, sest mul pole sellest aimugi enne seda, kui olen koos näitlejatega võtteplatsile jõudnud. Mõnikord ilmub komöödia ennast siis, kui oodatagi ei oska, näiteks Marie-Claude'i poega Vincenti mängiva Pierre Loutini puhul oli see nii. Mõnikord muutus dialoog naljakaks tänu temale. See polnud mu eelnev otsus, aga olen muutustele võtte ajal avatud, komöödiaelementidele, mis pole mul stsenaariumi kirjutamise ajal mõttes olnud, aga mis ise siginevad.

Filmist filmi vahetub teie puhul peale tooni väga julgelt ka žanr, teete kogu aeg üksteisest väga erinevaid filme.

Tegutsen vaistlikult ja, nagu ma ütlesin, selliseid küsimusi mul ei ole. Kui olen filmi lõpetanud, tahan liikuda teise suunda. François Truffaut ütles, et iga uus film tuleb teha värskest lõpetatud filmiga vastupidine. Nii et väga tihti eelistan suure eelarvega filmi järel teha sellise, mille eelarve on väike. Pärast oma eelmist filmi „Minu kuritegu“², mis on väga teatraalne komöödia noorte näitlejannadega, tahtsin naasta vanemate näitlejannade ja realistlikuma tooni juurde.

Kas Truffaut on teile üldiselt ka eeskujuks?

Jah, produktsiooni mõttes kindlasti. Tal oli oma tootmisettevõtte Les Films du Carrosse. Ja viis, kuidas ta liikus väikesema ja suurema eelarvega filmide vahel. Aga ma ei taha surra nii noorelt kui tema.

Ja kuhu te nüüd edasi liigute?

Siit edasi on keeruline. Taas millegi väga teistsuguse juurde, mis on ... Ah ei, ma ei saa veel midagi öelda.

Mitte midagi?

See räägib meestest. Peategelased on mehed.

Meestest rääkides ... See, kuidas olete kujutanud Vincenti ja perepoja Lucase suhet, võib vihjata teatud geipingele, seda enam et Lucas ütleb, et tal pole oma tüdrukut. Kas on nii?

Mis te ise arvate?

Ma arvan, et jaa.

Võib-olla! Lucas on väga noor, nii et tal ei pruugi oma tüdrukut lihtsalt veel olla. Võib-olla see juhtub. Vincentiga on lood segasemad. Filmis näeme teda kruiisimas (geide kohtumispaikades juhusehet otsimas), aga on ebaselge, kas ta äkki hoopis ei taha müüa narkootikumide või oma keha.

Saalis võib vaatajal jääda asjadest hoopis teine mulje ja seda ma tahtsingi. Ma arvan, et ma ise tean täpselt, mis filmis juhtub ja kes on kes. Esimesse stsenaariumiversiooni panin kõik sisse, aga pärast otsustasin osa asju välja jätta, et oleks veidi ebamäärasust, ning anda vaatajale võimaluse oma film kokku panna. Vahel saab montaažis ilmseks, et pole mõtet üht või teist asja ülearu selgitada – kõik on juba niigi selge.

Teate, Prantsusmaal on käsikirjadega see probleem, et tuleb veenda produtsente ja rahastajaid – ja need on väga rumalad. Neile on vaja kõike selgitada! Rohkem, kui selleks soovi on. Nii et tihipeale lendab montaažiruumis filmist välja osa sellest informatsioonist, mis oli ainult produtsendile vajalik.

Kas suhtlesite enne filmi tegemist ka endiste prostituutidega ja nende lastega?

Jaa. Seda motiivi käsikirja esimeses versioonis tegelikult polnud, aga tahtsin, et filmis oleks tütar, keda vaataja esimese kahekümne minutiga vihkama hakkaks. Aga tuli ka selgelt mõista anda, miks. Nii et otsisin midagi sobivat ja sattusin lugema artikleid prostituutide lapsi tabavatest raskustest. Ja oli väga

huvitav teada saada nende katsumustest ja sellest, kui keeruline neil on ema valikut toetada ja sellega toime tulla, seda aktsepteerida või selle vastu võidelda. Kohtasin põhiliselt kaht tüüpi suhtumist: tihti tõrjutakse ema eemale, aga mõnikord ollakse ema suhtes ka väga mõistvad ja empaatilised – umbes nagu Vincent mu filmis.

Aga see pole filmis mingi suur ja dramaatiline teema, vaid lihtsalt osa loost ega selgita kaugeltki kõike.

Kuidas näitlejavalikuni jõudsite? Peaosas Hélène Vincent on nii võimas ja elav.

Jah, seda ma soovisingi. Tahtsin näidata vana naist, kes on endiselt kirglik ja elujõuline, kes ei karda oma vanust, vaid on selle omaks võtnud. Ma ei tahtnud kedagi, kes on teinud ilulõikuse, vaid loomulikku vana naist päris näo ja ehtsete kortsudega. Hélène Vincenti ja Josiane Balaskoga tundus, et see võib toimida. Me võime nende vanust aimata.

Kas te kirjutasite rollid juba neid silmas pidades?

Ei, ma ei kirjuta rolle näitlejatele, vaid osatäitjad selguvad näitlejavaliku käigus, pärast kirjutamist. Aga tulin nende peale küll üsna alguses, sest teadsin neid: nad mängivad emasid mu filmis „Jumalale tänu“³. Suurepärased näitlejannad. Hélène Vincent on teatrinäitleja, töötanud selliste suurte lavastajatega nagu Patrice Chereau või Jean-Pierre Vincent, ja Josiane Balasko on komöödianäitleja ning mänginud väga populaarsetes komöödiates. Oli väga huvitav jälgida keemiat nende kahe vahel.

Nad tunduvad eluga üsna rahul olevat, enne kui leiab aset seeneintsidend. Teie filmi pealkiri on „Kui saabub sügis“. Kas usute, et kaunis elusügis on võimalik?

Ma loodan küll! Ma pole veel sinna jõudnud, aga eks see jõuab väga varsti kätte (*naerab*). Oleneb igaühe seisukorrast, perekondlikust taustast ja muust. Võimatu üldistada, milline on elusügis, aga mulle meeldib mõte, et sügisel ei ole elu veel läbi. Seetõttu on ka seened sümbolina olulised. Sügisel kasvavad seened, mis võivad olla väga ohtlikud, aga ka väga maitsvad.

Tütre osatäitja Ludivigne Sagnier on ehk teiega kõige kauem kaasas käinud näitleja, kes on alates filmist „Veepiisad kuumadel kividelt“⁴ teinud teile mitu rolli. Kuidas te omavahelist suhet kirjeldate? Olete te sõbrad? Kohtute ka väljaspool tööd

või mõtlete talle alles siis, kui stsenarium valmis?

Me olime alguses väga lähedased, sest alustasime ühel ajal ja tegime koos kolm filmi nelja-viie aasta jooksul. Minust jäi ta 20 aastat tagasi bikiinides basseini äärde⁵, nii et oli kätte jõudnud aeg uuesti koostööd teha. Ja on midagi väga liigutavat selles, kui režissöör järgneb näitlejale tema eri eluetappides. Saatsin talle „Kui saabub sügise“ käsikirja. Ta tänas mind, nentis, et see pole just kõige meeldivam osa, aga ta usaldab mind ja talle on väärt kogemus mängida filmis kedagi, keda vihatakse.

Võiks öelda, et filmitegemine annab igavese nooruse, sest lubab aja seisma panna. Kuidas teiega on, kui filmi teete?

Ma võtan „ainet“⁶ (naerab).

Kas teile meeldis „Protseduur“?

Jaa, see on okei. Hea meelelahutus.

See on ju samuti prantslase lavastatud, nagu ka näiteks Oscarite jagamisel osalenud „Emilia Pérez“⁷. Mida te prantsuse filmide rahvusvahelisest edust arvate?

Mul on prantsuse filmide edu üle väga hea meel, aga Audiardi „Emilia Pérez“ on hispaania keeles! Reisimine on prantsuse filmidele kahtlemata hea, aga laiema tähelepanu saab vaid paar filmi aastas, kuigi Prantsusmaal tehakse aastas umbes 150 filmi. Ameerika turule on äärmiselt keeruline siseneda.

Kas teil on endal ka Ameerikaga seoses mingeid plaane?

See on täitsa teine töötamise viis. Mulle on Hollywoodist tehtud palju pakumisi, aga seal on produtsendil viimase montaažireaa⁸ õigus ja tema on filmi peremees. Režissöör on vaid palgatöötaja. Mul on siin Prantsusmaal vabadus, mida ma vajan, ja ma ei soovi teha kassafilmi ega otsi suurt eelarvet. Ma usun, et mõned staarid võivad ju ka Prantsusmaale tulla – „Protseduur“ näiteks võeti üles Lõuna-Prantsusmaal. Kindlasti tuleb meile koostöö Hollywoodi tähtedega kasuks, aga ma olen siinsamas õnnelik.

Kas on mõni staar, kellega te sooviksite eriti koostööd teha?

Jah, aga nad on surnud.

Näiteks?

Natalie Wood, Elizabeth Taylor, Gene Tierney, Montgomery Clift, James Dean, Cary Grant.

Kuidas Prantsusmaal produtsentidega on? Kas teil tuleb ka siin ette muret rahastuse leidmisega oma filmidele?

Jah, vahel võib sellega probleeme olla küll. Oleneb teemast. „Kui saabub sügis“ on isiklik film ja kuna olen juba varem teinud mõned filmid vanemate

„Kui saabub sügise“ võtteplatsil: Hélène Vincent, François Ozon, Josiane Balasko ja üks maitsev (või ohtlik) seen.

A-One

näitlejannadega, siis oli lihtsam. Näiteks filmi „Liiva all“⁹ rahastamine oli täielik luupainaja, sest keegi ei tahtnud raha anda. Kõik ütlesid, et Charlotte Rampling on vanamoeline ja selle rolli jaoks liiga vana. Ja mõelda, et ta oli vaid 50aastane! Aga nüüd polnud probleemi, sest mind usaldati ja mu filmidega oldi kursis, nii et oli lihtsam. Seda enam et see oli väikse eelarvega projekt ja ma ei pidanud rahastuse pärast nii palju võitlema. Aga mõne filmiga võib asi olla keeruline.

Tahate alati teha midagi juba tehtust erinevat. Millist žanri te veel proovinud pole? Vesterni?

Žanrid mind tegelikult ei huvita. Mulle on esmajärgus oluline lugu ja seejärel tuleb leida parim viis selle jutustamiseks – ja siis valida žanr. Žanr tuleb hiljem.

Kas kõigepealt lugu või tegelased?

Oleneb. Iga kord erinev lugu. Sel korral oli mul soov näidata vanemaid naisi, kes on prantsuse filmis tihti nähtamatud.

Olete väga produktiivne ja teete filmi iga paari aasta tagant, kui mitte tihemini. Kas olete vahel sunnitud kirjutama juba uut filmi, kui olete alles eelmise võtteplatsil?

Ei. Seda ma ei suuda. Pean montaaži lõpetama enne, kui saan üldse hakata mõtlema millelegi uuele.

Milliseid teie filme inimesed kõige enam teile meelde tulevad?

Oleneb, kellega ma räägin. Noored tüdrukud räägivad tihti „8 naisest“¹⁰, paljud teavad mind filmi „Jumala armust“ järgi, sest seda saatis Prantsusmaal suur edu. Film on sellest, kuidas katoliku preestrid kuritarvitasid seksuaalselt lapsi, ja tihti räägitakse mulle ka oma lugusid, mis selle teemaga seotud. Pakutakse selleletemalisi raamatuid ekraniseerimiseks, aga ma pole lavastaja, kes oleks eraldi spetsialiseerunud pedofiiliale (naerab).

Kas vaatate ise ka oma vanu filme?

Tuleb ette, et mu film jookseb kuskil ja ma ei tunne seda ära ... Vahel paistab see mulle justkui võõra pilguga vaadates paremana, aga vahel jällegi halvemana.

Enne oli meil juttu, et unenäod toovad käsikirja probleemidele lahenduse. Kas kaalute ka masinalt küsimist?

ChatGPT? Ma proovisin! Naljakas, et seda küsite. Kirjutasin just parasjagu „Kui saabub sügise“ stsenaariumi ja

mul oli mingi nägemus lõpust olemas, aga ma polnud otsustanud, kas lõpu murrangulised sündmused leiavad aset metsas või vanadekodus. Ma ei teadnud detaile, nii et küsisin ChatGPT käest. Rääkis sellele loo kiiresti ära, ema ja tütre suhe ja seened nende vahel, ning küsisin, kuidas ma võiksin selle lõpetada. Ja ta pakkus mulle välja imeilusa lõpu nagu Walt Disney filmis: ema ja tütar lepivad ära ning söövad koos seeni. Ja keegi ei sure!

Ega ma muidu kasuta seda, nalja pärast proovisin. Paistab, et selle pakutud lahendused on väga ameerikalikud.

Inimesed kasutavad seda juba iga päev, ka õnnitluskaartide kirjutamiseks.

Äkki on sellest abi, kui hakkate minu kohta artiklit kirjutama?

1 „Quand vient l'automne“, François Ozon, 2024.

2 „Mon crime“, François Ozon, 2023.

3 „Grâce à Dieu“, François Ozon, 2018.

4 „Gouttes d'eau sur pierres brûlantes“, François Ozon, 2000.

5 „Bassin“/„Swimming Pool“, François Ozon, 2003.

6 Vihje noorendavale kemikaalile filmis „Protseduur“/„The Substance“ (Caroline Fargeat, 2024).

7 „Emilia Pérez“, Jacques Audiard, 2024.

8 *Final cut* – õigus viimasena otsustada, mis filmi

sisse läheb või sealt välja jääb.

9 „Sous le Sable“, François Ozon, 2000.

10 „8 femmes“, François Ozon, 2002.